

ET SPEJL FOR HIMLEN

Af Jørgen Andersen

*„min mission må jeg kalde det – at studere
Guds værk i denne vilde egn.“*

JOHN JAMES AUDUBON

I Amerikas nyere historie var det et betydningsfuldt år, da stifinderen Daniel Boone i 1770 førte det første vogntog af emigranter vestover gennem Alleghanybjergene ved Cumberland Gap. En amerikansk historiemaler har skildret begivenheden, ærligt betaget af situationen, da en kvinde med sin datter rider ud af passet som de første, mens den skindklædte Boone leder hesten ved tøjlen. Forude aner man pionérvejen vestover som endnu utrådte spor. Her overskrides en tærskel i historien, det fornemmer man. Her begyndte den udvikling som i løbet af årtier rykkede øststaternes grænse frem fra Alleghany til Mississippi, og fra Mississippi vestpå til Kalifornien.

Naturen kultiveredes og vildmarken og dens beboere retirerede hvor vogntogene drog frem. Indianerstammer af ulige temperament og modstandsdygtighed retirerede kæmpende eller forhutlede, mens vejene over prærien befæstedes. Daniel Boone selv, pionerernes guide, gik en noget ulystig død i møde i sin høje alderdom og lod sig betragte som offer for en udvikling, når amerikafarere fra den gamle verden opsøgte denne inkarnerede repræsentant for stifindernes frie liv i vildmarken.

Amerika levede i denne periode på efterklangene af den europæiske romantik, og stifinderlivet var et romantisk sujet for mange andre end Cooper. Indianerne, som havde voldt så mange kvaler for den hvide fremrykning, fik deres skildrere, både i ord og billede. Deres oprindelige levevis appellerede til romantikkens respekt for naturmennesket, forbundet med en vis uvilje mod den hvide mands plumpe fremtrængen. I den unge historiker FRANCIS PARKMAN's mesterlige indianerberetning „The Oregon Trail“ forekommer et optrin, som udmærket udtrykker denne holdning. Unge Parkman og hans hurtigt ridende rejsefæller passerer uden større velvilje

Jørgen Andersen

de fuldtlæssede vogntog, hvorfra ugifte ungersvende tilkaster dem misundelige blikke, beklagende deres eget tunge oksetempo. En leder, der når som helst kan detroniseres, er blevet valgt til at gelejde vogntoget frem ad den rette vej. De uskønne ansigter og den menneskelige forarmelse bag udvandringen opfatter unge Parkman med et strejf af uvilje, opsat som han var på at skrive indianerkrigenes historie ved at bo blandt indianerne og lære deres kultur at kende ved at dele deres vilkår, en forbløffende frisk beslutning for en ung herre fra Harvard, der meget vel kunne have behandlet sit tema fra et studereværelse i Boston eller „a Back Bay“, som han foragteligt sagde. Parkman var – som han selv har udtrykt det – mindre indstillet på bøger „end på sådanne personlige erfaringer, som på en egen måde kunne identificere ham med sit emne. Hans naturlige tilbøjeligheder ledte ham i samme retning, for hans tanker var altid i skovene ...“

Siouxerne, Comancherne, Arapahoerne og Cheyennerne var Parkmans mål hvor han kom frem over prærien („mere vidtstrakt og vild end de øde egne Mazeppa red igennem“ som han siger med en karakteristisk romantisk allusion til en af Lord Byrons helte) undervejs ud i vestens bjerge. Uovertruffen stilist og iagttager, som Parkman er, kan man ikke kalde maleren GEORGE CATLIN for hans ligemand, men Catlins mangfoldige billeder af indiansk dagligliv, klædedragt, ritus vidner dog om samme dokumentarisk romantiske interesse for vildmarkens oprindelige beboere.

Naturen selv var uhørt afvekslende og rig på udforsket liv. Endnu før Catlins og Parkmans vildmarksbeskrivelser havde Amerikas fugle og pattedyr fundet utrættelige skildrere. En skotte ved navn Wilson gik systematisk til værks, og fulgtes af den mindre pålidelige, men som maler langt interessantere JOHN JAMES AUDUBON, der adskilte sig fra sine store samtidige i europæisk ornitologi, som englænderen John Gould, ved ikke at male efter udstoppede eksemplarer eller skind tilsendt ham fra fjerne egne og siden bearbejdet og tegnet igennem i studerekammeret, således som Gould sad i sit hus i Bloomsbury og forfattede vældige værker om fuglelivet i Himalaya m.m.; hans arbejdsværelse var et paradys for udstoppere.

1. Ugle (*Barn Owl*) – „Når de holdes i fangenskab, lever de af enhver art kød, og de står gerne i timevis i den samme stilling, ofte hvilende på det ene ben, mens det andet er trukket tæt ind til kroppen. Jeg har iagttaget en, som stod i denne stilling på mit tegnebord i adskillige timer.“

Et spejl for himlen

Jørgen Andersen

Den forunderligt talentfulde Audubon er vel nok den eneste maler i vestens kunst, hvis fugle tåler sammenstilling med det fjerne Østens fuglemalerier i de store epoker. Han efterligner dem sjældent, men er helt sig selv i suveræne arrangementer af fuglene set på en baggrund af deres naturlige milieu, elegant stileret og forenklet, eller udarbejdet, indtil hele den vældige side er udfyldt, i det imponerende bogværk, som blev resultat af jægeren og kunstneren Audubons livslange indsamling af data om fuglelivet i den amerikanske natur, fra New Orleans og Louisianas sumpe til Kentucky og Ohio-floden, fra Fort Union i pionerernes vesten og til Labrador.

Nogle passager fra en af de fuglebiografier, som ledsagede billederne, giver et livligt indtryk af forudsætningerne, kunstnerens stadige færden i naturen:

Mens jeg boede i Henderson, ved Ohiofloden i Kentucky, havde jeg mange vilde fugle. Jeg havde en smuk han, som jeg havde opdrættet fra den var ung, hvor jeg havde fanget den, mens den var to-tre dage gammel. Den blev så tam, at den gerne fulgte med dem, som kaldte på den, og den var yndlingsdyr i den lille landsby, hvor jeg boede. Alligevel ville den aldrig sove under tag med tamkalkunerne, men tilbragte altid natten sovende på taget af huset, hvor den blev til daggry.

Den almindeligste metode til at fange vilde kalkuner er ved hjælp af indhegninger opsat i skoven. Et bur lavet af unge grene placeres på jorden foran en grøft. Et spor af udstrøet majs lokker dem til indhegningen, hvor der ligger mere majs indenfor. De slipper ind, spiser sig mætte, og forsøger så at bane sig vej ovenud eller ud til siderne. De tænker aldrig på at se ned og undslippe gennem hullet forneden, hvor de kom ind. Jægeren kommer nu og lukker grøften til, så han har sine fanger. Jeg har set op til atten i en indhegning på én gang. Hvis jægeren forsømmer at se til indhegningen, på steder hvor ulve eller lossere er talrige, er det ikke altid givet, at han sikrer sig byttet. En morgen havde jeg fornøjelsen at antræffe en fin sort ulv i en af mine indhegninger. Da den så mig, krøb den fladt sammen, som om den antog jeg ville gå forbi og ikke opdage den. En vinter førte jeg regnskab over udbyttet af en indhegning, som jeg daglig så til, og jeg fandt, at der var fanget seksogtyve i den i løbet af omtrent to må-

2. *Vild Kalkun (Wild Turkey)* – „Kalkunerne, som almindeligvis er overordentlig sky, fjerner sig instinktivt fra mennesket, hvad enten han er hvid eller rødhud. De begiver sig sædvanligvis afsted i gang, mens de delvis åbner snart den ene, snart den anden ving, og så folder dem over hinanden, som om vægten var for meget for dem.“

Et spejl for himlen

Jørgen Andersen

neder. Skønt jeg har hørt om fangster på op til atten på en gang, har jeg aldrig selv fundet mere end syv i en indhegning.

Vilde kalkuner blander sig ofte med tamme eller slås med dem og fordriver dem fra deres føde. Hannerne parrer sig sommetider med tamme hunner. Det er noget, som passer farmeren, der er ganske klar over, at denne halvkaste-kalkun er meget mere hårdfør end de tamme, og følgelig lettere at opdrætte.

Vildkalkunens vældige størrelse og høje pris, dens værdi som delikat og højt estimeret føde, og den omstændighed, at den er tamracens stamfader, gør den til en af de interessanteste af de fugle, som er hjemmehørende i Amerikas Forenede Stater. På den tid, da jeg flyttede til Kentucky i 1807, var kalkuner så talrige, at en, der vejede femogtyve eller tredive pund, indbragte en kvart dollar.

Audubons flid og forfinede billedsans alene havde ikke gjort det, men tilfældet var gunstigt for fremstillingen af netop dette vidunder af en bog. I New York rystede de bedste reproduktionsfirmaer på hovedet og turde ikke påtage sig opgaven at gengive Audubons akvareller efter naturen i så stor og detailleret gengivelse, som kunstneren ønskede. Fuglene, selv de allerstørste som vild kalkun og pelikan, skulle vises i deres naturlige størrelse, selvom der måtte elefantfolio til i boggengivelsen („double elephant folio“ er faktisk betegnelsen på formatet). Utrættelig, omend uden store forhåbninger bekostede Audubon en rejse til Europa i håb om at finde rige købere til værket og reproduktionskunstnere, som turde følge hans anvisninger. En lykkelig tilskyndelse førte ham til Edinburgh, hvor såvel det skotske akademi som videnskabernes selskab ydede ham anerkendelse, og hvor man mestrede en akvatint-teknik, som ydede den kunstneriske intention fuld retfærdighed i smukt håndkolorerede gengivelser. Ganske vist sagde det skotske firma fra, men tidspunktet var stadig gunstigt for netop dette formål, da Audubon henvendte sig i London. Det var den engelske akvatints gyldne epoke, inden litografiet afløste akvatinten som næste stadium i illustrationsteknikken; det var tiden for de bedste engelske „sporting prints“ og „coaching prints“ med jagt- og diligencescener. Tiden var ikke løbet fra akvatinten som i Paris, hvor litografien allerede var førende, og det firma, Havell og søn, som påtog sig Audubons sag, var ud af en familie, som havde haft forretning i Oxford Street, hvor de handlede med naturhistoriske eksemplarer, samt bøger og akvatinter.

Detalleringen af en halefjer er lige så klar som brystets dunede fjer er

Et spejl for himlen

sart gengivet i akvainten, og de engelske håndværkere følger med næsten ufattelig dygtighed malerens vejledning og hans ejendommelige indsigt i naturens kamouflagemetoder. Sans for billedopbygning og koloristisk forfinelse er lige umiskendelige for maleren som for boghåndværkerne i den engelske tradition.

Det er dristigt, men ikke ubegrundet at sammenligne de store botaniske og zoologiske billedværker fra 19. århundrede med middelalderens illuminerede manuskripter; visse af disse reproduktionsværker fylder virkelig en moderne betragter med forundring, så suverænt er kunst og håndværk forenet i billedværker som Redoutés værk om roser og Elwes bog om liljer, og for ornitologiens vedkommende værker som den førnævnte John Goulds kunstnerisk heldigste frembringelse, hans bog om kolibrier, det eneste tilfælde, hvor Gould, som er en bedre ornitolog end kunstner, måler sig med ja endog overgår Audubon. Bortset fra det kunstneriske er værkerne iøvrigt imponerende af omfang, og det er et mål for anstrengelsen, at kolibribogen blev påbegyndt 1849 og først fuldendt efter Goulds død 1887, mens samme forfatters værk om Asiens fugle udkom 1850 til 1883, og et værk om Australiens fugle fra 1840 til 1869. Audubon og hans medhjælpere var elleve år undervejs med „Birds of America“ og værket omfatter komplet 453 håndkolorerede tavler, ialt 1065 fugle repræsenterende 489 påståede arter, ledsaget af en livlig, men noget sentimental tekst, hvori de ornitologiske beskrivelser oplives af mere underholdende læsestykker om prærien – gæstfrihed i skovene – forbedringer i sejladsen på Mississippi – helstegt gris til 4. juli-fest i Kentucky. Tekstbindene kom for sig, og var en tilføjelse, som begyndte meget karakteristisk ved en offentlig fremvisning af Audubons fuglestudier i England, hvor maleren følte, at udstillingsgæsterne havde krav på en fremlagt kommentar til ledsagelse af billederne. Forpligtelsen drev ham, i nogen grad på trods af omstændighederne, til majsommeligt at skrive en kommentar sammen efter noter nedfældet i naturen og aldrig bevidst tænkt med dette formål for øje. Det var en anstrengelse, og Audubon måtte inden publikationen alliere sig med en yngre ornitolog, der foretog såvel faktiske forbedringer som en nedskrivning af de lidt for blomstrende tekster, der bar præg af Audubons maleriske oprindelse som fransktalende søn af en kaptajn og plantageejer fra Nantes og en kreolerinde fra San Domingo.

Jørgen Andersen

Som ganske ung deltog Audubon i undervisningen på den berømte Davids malerskole i Paris, men netop undervisningen dér bød ham imod, og han ser tilbage på læreårene med nogen sarkasme: „David havde ført min hånd, mens jeg tegnede omrids af store genstande. Øjne og næser tilhørende kæmper, og hoveder af heste fremstillet i den antikke skulptur, var mine modeller. Omend de var passende objekter for folk, som var besluttet på at nå kunstens højere grene, lagde jeg dem straks tilside. Jeg vendte tilbage til skovene i den nye verden med fornyet iver.“

Faderen, som ejede en plantage ved Schuylkilfloden i Pennsylvania, besluttede at sætte sin søn i vej som handelsmand, og Audubon begyndte sammen med en jævnaldrende, heller ikke forretningskyndig partner på et handelsforetagende i pionérlandet omkring nybygden Henderson i Kentucky. En altoverskyggende interesse for fuglelivet på disse kanter blev katastrofal for handelsmanden Audubon, som måtte skille sig ved sin andel og faktisk kun nåede gennem en række magre år ved sin kones utrættelighed og ved sit eget selskabelige væsen, der gjorde ham til en velset huslærer blandt andet på nogle af de store plantager i syden, hvor døtrene lærte sig fransk, matematik og dans af den ganske artige herre. Det var nemlig først efter mange års slidsom eksistens, at det gik op for Audubon, hvorledes hans omfattende hobby muligvis kunne bringe ham såvel indkomster som anerkendelse, dersom fuglestudierne kunne trykkes og bringes frem for en kreds af formuende velyndere. Tanken slog ned i ham, på lignende måde som erkendelsen af hans egen mulige indsats:

Mine første tegninger var europæiske fugle, gengivet i stive profiler uden mening. Mit næste sæt studier begyndte i Amerika, hvor jeg tegnede fugle ophængt med en snor bundet ved det ene ben, for at vise alle dele, når vingerne var løst udbredte. På den facon malede jeg nogle ganske hæderlige skilte til fjerkræhandlernes.

3. *Ravn (Raven)*, tykskallet kanadisk valnød. – „Mr. T. ... fortæller mig, at ved Columbia-floden holder ravnene stadig til ved laksefiskeriet, og at de i vinterens løb er eksperter i at opdage de små telte, som indianerne har rejst med det formål at beskytte deres forråd af fisk.“

— — —
„De er så snu og så forsigtige, at de sjældent kan fanges i fælde; og de holder øje med fælder sat op for ræv, ulv eller bjørn, indtil der kommer et af disse dyr, som går i fælden, hvorefter de flyver ned og æder den udlagte lokkemad.“

Hirundo

Jørgen Andersen

En dag, mens jeg iagttog et vibepars vaner, slog en tanke ned i mig som et lynglimt ... et ønske om at gengive naturen på dens egen måde – levende og i bevægelse. Jeg forestillede mig hundreder af omrids af mine yndlinge, viberne, og det forekom mig, at jeg steg et trin op ad piedestalen foran mig. I måneder i træk tegnede jeg fugle i omrids som jeg så dem, siddende eller i flugten ... En ny tanke kom mig til hjælp. Ved hjælp af tråde løftede eller sænkede jeg et hoved, en vinge eller en hale, og dog manglede der meget. Når jeg så de levende fugle, følte jeg blodet banke i tindingerne, og jeg tilbragte næsten en måned i en slags fortvivelse, uden at tegne, men i dybe tanker.

Jeg havde tegnet efter kunstig model, mens jeg var elev hos Jacques Louis David i Paris, så jeg spekulerede på, om en „mannikin“ af en fugl kunne due til noget. Jeg arbejdede med træ, kork og tråde, og formede en grotesk figur – en nogenlunde hæderligt udseende Dodo. En ven vakte min vrede ved at le ... Jeg gav den et spark, splintrede den til atomer, gik min vej og tænkte over sagen igen.

Jeg drømte gentagne gange, at jeg havde gjort en ny opdagelse. En morgen, længe før dag, sprang jeg ud af sengen, beordrede en hest sadlet og satte afsted i galop til den lille by Morristown fem miles borte. Ikke en dør var åben, for det var endnu ikke dag. Jeg gik til floden, tog et bad, vendte tilbage til byen, trådte ind i den første åbne butik, købte noget tråd af forskellig tykkelse, og kastede mig på hesten igen. Jeg er overbevist om, at min værts kone troede jeg var gal, da jeg som svar på hendes tilbud om morgenmad fortalte, at jeg kun havde brug for mit gevær. Jeg var allerede undervejs ned i vigen, skød den første hejre jeg traf, bar den hjem ved næbbet, sendte bud til mølleren og bad ham bringe mig et brædt af blødt træ. Jeg begyndte at file skarpe spidser på nogle ender tråd, borede dem igennem kroppen af den fiskende fugl og hæftede den på brættet ... i en smuk stilling. Den sidste tråd hævde fuglens hale prægtigt i vejret – og der stod den *virkelige* hejre foran mig. Jeg tegnede dens omrids, med en passer og mine øjne til hjælp, farvelagde den, gjorde den færdig – uden tanke på min sult. Den gode møller stod ved siden af, fornøjet over at se mig tilfreds. Dette var hvad jeg vil kalde min første tegning virkeligt efter naturen.

„Den, som ser en hel del, vil have meget at huske“ siger La Fontaine, og Audubon gjorde dette dictum til valgsprog for sit udendørs liv som jæger

4. *Allike (Purple Grackle)*, Majs eller „Indian Corn“. – „Se hvor dusken er flået af kolberne, og hvor nær majsens allerede er fortæret. Det er den tiende, vore „blackbirds“ tager fra planterne og farmerne; men det var bestemt således, og sådan er vor gode Ska-bers vilje.“

Jørgen Andersen

og maler. Han *kan* beskrive præcist, uden at sentimentalisere fuglenes familieliv eller moralisere over den gavn og nytte, man har af dem i naturens store husholdning. Den passionerede jæger dvæler med glæde ved forberedelser til jagen:

Jægeren har taget en øxe fra vedbunken og kommer tilbage og forsikrer os om, at natten er klar, og at der venter os en god jagt. Han blæser gennem sin bøsse for at sikre sig, at den er ren, eftersers sin flint, og støder en fjer grundigt ind i fænghullet (the touchhole). Ved en læderpose, han har hængende ned langs siden, er krudthornet fæstnet; dér hænger også skedekniven – derunder igen en smal strimmel hjemmevævet lærred. Han tager en kugle frem af posen, tager med tænderne træproppen af krudthornet, lægger kuglen i den ene hånd og hælder krudtet over den med den anden, indtil den lige er dækket. Han løfter hornet til munden og propper det til igen og lader det glide tilbage på plads. Han fører krudtet ind i løbet, spænder fjereren på bøssen, fedter tøjstrimlen over lidt smeltet talg, eller fugter den, lægger den så til rette over mundingen, presser til med skæftet af kniven, som nu trimmer kanterne af lærredet. Den elastiske birkegren, ført med begge hænder, skubber læmpeligt kuglen ned i kammeret: en gang, to gange, tre gange er den smuttet tilbage. Bøssen synes ligesom at springe i jægerens arm, fjereren trækkes tilbage, krudtet fylder panden, som nu er lukket. „Nu er jeg parat“ råber skovmanden.

For de Edinburgh-borgere må det have været en ganske pittoresk oplevelse at have den talentfulde fuglemaler iblandt sig, idet han vakte interesse om sig ved at anlægge skovmandens og jægerens skinddragt, med frynsekant til afløb for regn og fugt i de store skove. Malerens lange hår og stifinderkostume bidrog til interessen for hans livsværk, og det var ham alt om at gøre. Audubon kom som repræsentant for delvis uudforskede egne, som interesserede den europæiske videnskab, og på opfordring holdt han således foredrag om et emne af særlig interesse, nemlig slangerne hjemme i Louisianas sumpene. Det var en egn, han kendte tilbunds, her havde han fundet sit „Feliciana“ og udfoldet sig flittigt i sine bedste arbejdsår. Sumpene ved Natchez var et paradys for ornitologen, som dog øjensynlig var mindre opmærksom

5. *Tretået spætte* (*Three-toed Woodpecker*, senere korrigeret til *Arctic three-toed Woodpecker*). – „Denne ejendommelige art træspætte findes i de nordlige egne af staten Massachusetts og i alle de områder i Maine, som er dækket med skove af høje træer, hvor den residerer til stadighed. Jeg så nogle enkelte i The Great Pine Forest i Pennsylvania ...“

Et spejl for himlen

Three Red Woodpecker

på andre forekomster, slangeforedraget indeholdt i hvert fald iagttagelser, som ansås for tvivlsomme, da det genoptryktes i Amerika. Udgiveren måtte efter en skarp kritik desavouere forfatteren som upålidelig. Det gik her, som det gik ved publikationen af Audubons berømte slangebillede: en redefuld spottedrosler flagrende til alle sider i en broget komposition med baske fugle, som med næb og kløer går til attack på en uvelkommen slange, der er gået på æggejagt i træet, hvor fuglene har bygget rede. Denne udflugt til trætoppene og et par svajede hugtænder i det opspilede gab reducerede Audubon i videnskabens omdømme, ganske som hans fejltagelser med hensyn til fuglearterne, hvis antal han forøgede med arter, som vitteligt ikke var nye, men f.eks. unge og anderledes udseende eksemplarer af allerede eksisterende arter. Manglen på systematik i anlægget af „Birds of America“ måtte i det hele taget forundre, sådan som det stadig gør.

Med hensyn til det famøse slangebillede synes Audubon under sine vandringer at have set mere, end mere stuelærde zoologer ville indrømme ham. Slangen *kan* antræffes i træer, og sådant et tandsæt forekommer hos slanger, ganske vist hos en beslægtet art, så Audubon kan vel ikke her af-færdiges som en Münchhausen blandt dyrene. Beklageligere er de mere åbenlyse tilfælde af upålidelighed. Hvad enten det skyldes hastværk eller mangel på eget stof, kan man ved sammenligning med skotten Wilsons amerikanske fuglestudier konstatere, at Audubon har tegnet sin egen „Mississippi Kite“, dog kun hannen, mens den hun, som figurerer i baggrunden, er overtaget fra Wilson, blot vendt om i kopieringen. Det er så meget uheldigere, som det er Wilsons *han*, der bliver til en hun, og „lånet“ er så meget mere underligt, som maleren har efterladt sig en drastisk jagtbeskrivelse fra Feliciano, hvor han uden større skånsomhed, fuld af jagtiver, får ram på både en hun-falk og dens unge. De nedskudte eksemplarer forsvinder dog for ham, inden han sædvanen tro får indrettet sig med tegnebrædt og pensler på en stub – og dermed synes også forskellem mellem han og hun af denne fugleart at være gået kunstneren af minde. Situationen er den, at den langhårede tegnelærer med sine mapper, violin- og fløjtekasser, jagt-

6. *Børstesvale (Whip-poor-will)*, Sort Eg. – „Jeg har gengivet en han og to hunner, foruden nogle af de insekter, som de lever af. De førstnævnte er anbragt på en gren af sort eg, da dette træ er almindeligt forekommende i udkanterne af Kentucky Barrens, hvor børstesvalen tit findes.“

Et spejl for himlen

Jørgen Andersen

bøsser og bagage netop er ankommet til Louisiana pr. floddamper, hvorefter vejen er gået fem miles gennem skoven med en negerslave, som fører til rejsens mål, en af de store plantager, som ejedes af stræbsomme skotter på disse kanter. En vis Squire Pirrie havde her gjort alle omskiftelser med, da Louisiana gik fra hånd til hånd, fransk, spansk, amerikansk – han havde fungeret som dommer eller *alcalde* i den spanske tid, og nu behøvede han en huslærer for sin datter. For Audubon var ansættelsen ideel, for neger-slaverne bragte ham sjældne fugle fra magnoliaskovene rundt om plantagen og selv fandt han rigelig fritid til jagten –

Undervejs derhen – ud til en sø i sumpene – glædede det mig meget at bemærke, at den lyd, vi havde hørt om søndagen og taget for Wood Peweens klagende tone, i virkeligheden stammede fra en Mississippi-falks unge, mens den ventede på, at forældrene skulle komme tilbage med mad.

Det syntes som om denne unge faktisk var forblevet i det samme træ, hvor vi tidligere havde hørt den uden da at kunne opdage den. Denne morgen lagde jeg mærke til en lang ranke, som nåede næsten til toppen af træet, og da jeg havde hørt støj uden at vide det, eller hvorfra den faktisk kom, gik jeg derhen imod, stadig stirrende op i de øverste grene, hvor jeg så noget, der lignede en udgået kvist, som lå på tværs – jeg holdt nøje øje med den og så den bevæge sig. Jeg skød på den og så den bevæge sig, og støjen hørte op, men Mississippi-falkens unge foldede vingerne sammen og ødelagde den lighed med en udgået gren, den havde haft, før jeg gav ild. Jeg ventede på, at den skulle falde, den skreg igen ganske kort og derefter så jeg den gamle fugl komme med føde og slå sig ned tæt ved ungen med en af disse store græshopper, som findes så talrigt i flodegnene ved Mississippi – men ungen var for medtaget til at bryde sig om føde. Moren viste tegn på megen sorg og efter mange forsøg på at få ungen til at tage imod, lod den føden falde, og idet den greb sit afkom ved nakkefjerene bar hun det med lethed omtrent 25 yards hen til et andet træ, hvor jeg fulgte dem hen og dræbte begge med eet skud. I stedet for at have et hoved i lysblå askefarve, ligesom moren, havde ungen et smukt gulbrunt hoved, og resten af kroppen var næsten sort.

Jeg havde til hensigt at tegne begge og skjulte dem med forsæt under en stam-

7. *Fluesnapper (Pewit Flyatcher)*, bomuldsplante. – „Der er så mange hændelser forbundet med denne biografi, som har med min egen at gøre, at jeg, hvis jeg ellers med rimelighed turde afvige fra min fastlagte fremgangsmåde, ville komme til at fortælle mindre om fuglenes vaner end om en vis amerikansk skovmands yngre dage.“

Et spejl for himlen

N: 28.

PLATE CXX.

Pass. Nyctalis
MUSCIVORUS NYCTALIS L.

Jørgen Andersen

me, men da jeg kom tilbage, var der dyr, som havde opdaget dem og ædt dem begge – jeg beklager meget tabet; ungen var næsten fuldvoksen.

Ved sin ankomst som huslærer hos den skotske plantageejer tog Audubon sin nye arbejdsgiver godt i øjesyn „efter Lavaters principper“, dvs. den i romantikken så udbredte lære om aflæsning af karakteren efter komponenterne i det menneskelige fysiognomi. Audubon var barn af sin tid, og det er ganske oplysende at sammenholde hans usentimentale jagtiver med de udpræget moralske tanker, han gør sig om vor medfødte respekt for skabningen:

Hvor er det menneske, som ved at se denne yndige lille skabning [kolibrien] bevæge sig på summende små vinger gennem luften, svævende som ved magi inden i den, flagrende fra den ene blomst til den anden med bevægelser lige så yndefulde, som de er lette og luftige, følgende sin kurs og fremkaldende nye glæder overalt, hvor den ses – hvor er det menneske, spørger jeg, som ved at iagttage dette skinnende fragment af regnbuen, ikke standser op, beundrer og vender sin hu med ærbødighed mod den almægtige ...

„Jeg har en rival i hver en fugl“, sagde den tålmodige Mrs. Audubon, som holdt familien på benene ved at give undervisning i mandens lange fravær fra hjemmet. Med sit moraliserende syn på naturen i kristen ånd længtes han samtidig efter det frie liv, de indianske jægere og fangstmænd førte. Under en flodsejlad, hvor damperen drejer fra Ohio ind i Mississippi, får han øje på en kano med et par af de fransktalende indfødte, der levede som jægere og førere på de store floder: „Jeg så dér to indianere i en kano. De talte en smule fransk, havde bjørnefælder med sig, nogle dyrekøller og en bøsse, og de så så uafhængige ud, frie og uden denne verdens bekymringer, at jeg så længe efter dem, beundrede deres sindelag og ønskede mig deres vilkår“.

På en tur som denne – hvor han havde selskab med en mand, der senere skrev en af de klassiske håndbøger om besejlingen af Mississippi – var Audubon tydeligvis mere hjemme, end han var i butikken i Henderson, Kentucky. „Enhver som er ubekendt med det ualmindelige ønske, jeg nærede om at se og dømme for mig selv, ville utvivlsomt have kaldt mig ligeglad med pligten og blottet for hensyn. Jeg påtog mig lange og kedsommelige rejser, ransagede skovene, søerne, prærierne og atlantkysterne. År tilbragtes

Et spejl for himlen

borte fra min familie“. Audubon var utrættelig, selv når skæbnen gik ham imod, som tilfældet var i Henderson, hvor han måtte opgive næringen som handelsmand, og hvor tre års arbejde måtte gøres om, da en aflåset kasse med tegninger af fugle, næsten 1000 studier, blev invaderet af rotter, mens Audubon var i Philadelphia nogle måneder i forretning. Kunstneren sov ikke i adskillige dage efter opdagelsen, „den brændende varme, som øjeblikkelig strømmede gennem min hjerne, var mere end jeg kunne udholde, uden at det påvirkede hele mit nervesystem“. Tilslut vender den gamle energi tilbage, og Audubon tager ud, somom intet var hændt, med bøsse og tegnegrej. I løbet af mindre end tre år var mappen atter fuld.

Audubons imponerende vilde kalkun („Wild Turkey“, fig. 2) er næsten blevet et nationalt symbol der fører tanken hen på det Amerika, som engang var. Der var endnu nogle årtier til de store indhug i dyrelivet, meningsløse nedslagtinger af bøffeljordene og nedskydningen af den nu forsvundne „Passenger Pigeon“. På Audubons tid færdedes den i flokke så store, at himlen formørkedes, men i løbet af et halvt århundrede udryddedes den så komplet, at den sidste overlevende døde i Cincinnati Zoologisk Have i 1914. Audubon havde lejlighed til at iagttage disse duers træk og anstille beregninger over flokkenes antal. Om Audubon regner bedre her end hjemme i handelsboden er uvist, formentlig skyder han over målet, men selve beskrivelsen af fuglenes optræden har sin store interesse, og man kan finde netop disse livlige iagttagelser optrykt i konkurrenten Wilsons værk om Amerikas fugle. Ved en sjældent ironisk tilskikkelse var de to fugleskildrere mødtes i Henderson, Kentucky, hvortil Wilson kom under en rundrejse for at erhverve abonnenter til sit værk. Uafvidende kom han til Audubons butik, hvor han fik afslag og ydermere fik forelagt visse fremragende fugletegninger, som sidenhen kom til at overgå hans egne ved udgivelsen. Det blev ikke noget lykkeligt møde, og forholdet mellem de to lige ivrige skildrere af Amerikas fugle forblev køligt. Så meget mere bemærkelsesværdigt, at redaktøren af Wilson i nyt oplag (1840) henvender sig til Audubon om tilladelse til at benytte bl.a. iagttagelserne af den stadig sjældnere due:

Deres vældige flyveevne sætter dem i stand til at overse og gennemflyve et forbavsende landområde på kort tid. Således er der blevet skudt duer i omegnen af New York med kroen fuld af ris, som de må have samlet på markerne i Ge-

Jørgen Andersen

orgia og Carolina, idet disse egne er de nærmeste, hvor det er muligt for dem at have skaffet sig forsyninger af føde af den art. Eftersom deres stofskifte er så stærkt, at de vil have fordøjet føden totalt i løbet af tolv timer, må de i dette tilfælde have rejst mellem 3 og 400 miles på seks timer, hvilket angiver deres gennemsnitshastighed til at være over en mile i minuttet. En fart som denne ville sætte en af disse fugle, om den skulle have sådanne tilbøjeligheder, i stand til at besøge det europæiske fastland på mindre end tre dage.

I efteråret 1813 forlod jeg mit hus i Henderson ved Ohioflodens bredder, undervejs til Louisville. Da jeg passerede ødestrækningerne et par miles på den anden side Hardensburgh, observerede jeg duerne flyvende fra nordøst til sydvest, i større antal end jeg mente nogensinde at have set dem tidligere. Jeg fortsatte turen og mødte stadig flere, jo længere bort jeg kom. Luften var bogstavelig talt fuld af duer. Lyset ved middagstid formørkedes som ved solformørkelse. Ekskrementer faldt i pletter, ikke ulig smeltende sneflager, og den fortsatte surren af vinger var ved at lulle mine sanser i søvn.

Før solnedgang nåede jeg Louisville i 55 miles afstand fra Hardensburgh. Duerne passerede stadig forbi i uformindsket antal og fortsatte dermed tre dage i træk. Folk rundt om var under våben alle mand. Ved Ohios bredder flokkedes mænd og drenge, uophørligt skydende på pilgrimmene, som fløj lavere dér, mens de passerede floden. Mængder af dem blev ombragt dér. I en uge eller mere fik folk ikke andet kød at spise end due. Luften i denne tid var gennemtrængt af den ejendommelige lugt, som spredes af denne art.

Beregningerne af antallet af duer i det samlede træk bringer Audubon ud i en skønsmæssig omgang med meget store cifre:

Lad os tage en flok på en mile i bredden, hvilket er langt under den gennemsnitlige udstrækning, og antage, den passerer over os i en fart af een mile i minuttet. Dette vil give os et parallelogram på 180 miles gange een, dækkende 180 kvadratmiles, og beregner man to duer på kvadratyrd, får vi een milliard eet hundrede og femten millioner ethundrede seksogtredivende duer i en flok, og da hver due konsumerer rigeligt en halv pint om dagen, er det kvantum, som skal til at føde en sådan flok: otte millioner syvhundrede og tolv tusind skæpper (bushels) om dagen.

8. *Prærie-drossel (Prairie Warbler, senere korrigeret til Prairie Wood-Warbler)*, Bøffelgræs. — „Dette er en af de første fugle, der ankommer om foråret til Louisiana, og en af de første til at rejse, da den sjældent findes efter den første uge af september.“

Nº 1.

PLATE XIV.

Parus Major
SYLVIA AUSTRIACAE VIEILL.
Male ♀. male ♀.
Sylvia Major

Thorne from nature by J. Audubon FRS. & L.S.

Engraved from a drawing by H. Harsh.

Jørgen Andersen

Der gives også andre lejligheder hvor Audubon observerede store fugletræk, blandt andet svalerne, som han skriver meget livligt om. De begynder at dukke op i New Orleans fra 1. til 9. februar for at gøre sig tilgode med de tusindtallige insekter, som da begynder at vrimle frem. Flokkene flytter sig fremad i stor højde, hver fugl kredsende fremover, så at maleren kan gå et par miles og holde trit med flokken – han går langs med bredden af floden nedenfor byen, til stadighed kiggende op mod fuglene, til stor forbavselse for andre fodgængere optaget af helt andre ting og ude i ganske andet ærinde. Maleren anslår flokkens udstrækning til halvanden miles længde og fire miles bredde. Iøvrigt kommenterer han svalernes selskabelighed i omgang med mennesker. Han mener at have konstateret, at en smuk svalekasse ved en kro borger for kvaliteten af forplejningen, og det er ham bekendt, at både indianerne ved deres telte og sydens negerslaver ved deres hytter har sørget for hus til svalerne; negrene gør sig umage med at udhule en kalebas til fuglebø, som hæftes på en bambusstok fra sumpene. Ved lyden af hornet, som kalder ham til arbejde, kan han så anstille betragtninger over sit eget bundne liv i sammenligning med fuglens frie færden. Illustrationen viser den gulbrune kalebas og de sortblå fugle i redehullet i en glimrende komposition.

Megen humor præger skildringen af gærdesmutterens privatliv indeni en gammel bulehat. En svær edderkop bringes hjem til glæde for afkommet, som rækker hals ud af hullet i pullen. Ovenpå, hvor de gamle øjensynlig plejer at sidde, skinner filten af fuglemøj i solskinet, en fornøjelig iagttagelse, som senere udgivere af Audubons fugle pyntede på ved at gøre hatten ren. Ligesom Audubon en enkelt gang nærmer sig orientens fuglemalere, nærmer han sig her den gamle mester Bewick, som han iøvrigt var personlig bekendt med så meget, at en af de Audubonske arter, en af de nye, han mente at have opdaget, kaldtes op efter den engelske kunstner – Bewicks gærdesmutte! På samme måde som Audubon opkaldte en ny droselart, Louisiana Warbler, efter den egn af Amerika, hvor han trivedes bedst.

9. *Bewicks gærdesmutte (Bewick's Wren)*, Jerntæ. – „Den fugl som fremstilles under navn af Bewicks gærdesmutte, skød jeg den 19. oktober 1821, omtrent fem miles fra St. Francisville, i staten Louisiana. Den stod så nær som det lader sig gengive i den stilling, De ser den i nu, på en liggende stamme ikke langt fra et hegn. Min tegning af den udførtes på stedet.“

Jørgen Andersen

Mødet med Bewick fandt sted i den engelske kunstners hjem og findes livligt beskrevet af Audubon, der uden tøven udnævnte sin beundrede bekendt til „den første traskærer i verden“. Begge malere var modne mænd, Bewick aldrende, men livlig af væsen som en langt yngre mand. For Audubon var omstændighederne ikke de bedste, idet han ved mødet med Bewicks by, Newcastle-on-Tyne, fandt Tyne-floden så mudret og snavset som et alligatorhul. Men alt tegnede lysere, da han fandt tre abonnenter til „Birds of America“ og mødte Bewick:

Han bød mig velkommen med et hjerteligt håndtryk og aftog for et øjeblik sin halv-rene bomulds nathue, farvet af røgen på dette sted. Han er en høj, svær mand; har et meget kraftigt hoved, og hans øjne er længere fra hinanden end nogen anden mands, som jeg i øjeblikket kan komme i tanker om. En fuldkommen engelskmand, fuld af liv og energi skønt nu 74 år gammel, meget vittig og skarpsindig, bedre bekendt med Amerika end flertallet af sine landsmænd, og en ære for England.

Bewick viser sin gæst hvordan han skærer i blokken af box wood. I et to gange tre inches format er han ved at skære en scene med en hund som bliver forskrækket ved nattetid for nogle menneskelignende grene og rødder.

Thomas Bewick er en opfindsom kunstner og den første woodcutter i denne verden. Disse ord ville, tør jeg sige, vække mangan en god tømmerhuggers vrede, og han ville uden tvivl gribe til øksen og fælde en ordentlig skovkæmpe, mens vi snakkede om det; men i samme øjeblik som jeg ville forklare ham, at der ud af hver af hans afhuggede flækker under kunstnerens mejsel kan komme de dejligste ting, ville den gode mand respektere ham lige så meget som jeg.

Før man udbryder i en tilsvarende, fortjent begejstring over „Birds of America“ som bogværk og som ornitologisk kunstværk, bør man nævne Audubons forskellige medhjælpere, der bl.a. leverede de smukke planter, som danner baggrunden i de tidligere blade i værket, og de lave flodlandskaber med byperspektiver, som danner baggrund i de senere studier af sydens vadefugle fra sumpene omkring New Orleans. Andre af de senere blade udmærker sig ved strandstudier med krebs o.l. samt en række nøje iagttagne insekter og sommerfugle. Trods den assistance, mindre kunstnere ydede Audubon, er anlægget og ideen til den art kompositioner dog utvivl-

Et spejl for himlen

somt Audubons. Hans bedste studier er suveræne og ubesværede, og hans talent kommer ligeligt til sin ret i de store fugles groteske tyngde som i småfuglenes ynde og livlighed. Stort set er rovfuglene måske de ringeste, og der er en del gentagelser eller nære gentagelser iblandt de mange vade-fugle, som gør afsnittet om dem lidt mere ensformigt. Men alt i alt er Amerikas fugle et spejl for himlen, holdt frem af en temperamentsfuld maler med et stifinderforhold til den amerikanske natur, som dengang bød på et grænseløs rigt mål af oplevelse med mange muligheder for nyopdagelser.

Når rovfuglene kan siges at være ringere, hænger det troligt nok sammen med den moralske holdning, tiden foretrak at indlæse i den guddommelige systematik i naturen. De nyttige dyr er til størst behag, mens de nytteløse eller decideret ubehagelige forekomster i naturen vækker moralsk mishag eller forbigås. „Det var således forordnet („it was so appointed“), og således er den gode skabers vilje“, som det hedder i Audubons kommentar til solsortenes tilbøjelighed til at tage deres tiende af bøndernes og planternes afgrøde. Der er for os noget betænkeligt ved disse moralske kommentarer, men der er også en uskyld og en trosvilje i holdningen, som virkelig gør Audubons livsværk til det, som det stadig er for os: et spejl for himlen, naturen opfattet som Guds værk til glæde og behag. I al sin overdådighed er Audubons fugle et produkt af romantikkens Amerika, endnu i en slags uskyldstilstand, hvad den rige, ubekendte natur angik.

Litteratur

FØRSTE UDGAVER

Audubon, John James: The Birds of America, 1-4. 435 håndkolorerede kobberstik, dobbelt elephant folio. London, udsendt af forfatteren, 1827-38. Første 10 stik fremstillet i Edinburgh af W. H. Lizars i 1826 og retoucheret af R. Havell & Son i London 1827; fra juni 1830 fremstilledes stikkene af R. Havell, jun.

Om værkets pris i handelen findes flg. notater i forbindelse med registreringen af det her i landet eksisterende eksemplar (Universitetsbiblioteket II): „Udgaven 1827-38 solgtes på bogauktion i USA kort inden 1950 for 15.650 dollars – til en herre, som ønskede at skære tavlerne ud med videre salg for øje. På en ornitologkongres i Helsinki 1958 oplystes, at værket „for nylig“ solgtes i New York for 12.000 pund (1958). 1959 solgtes et eksemplar for 13.000 pund.“

Audubon, John James: Ornithological Biography ... Teksten til stikkene. I-V. Edinburgh 1831-39. Amerikanske udgaver af de to første bind Philadelphia 1831, Boston 1835.

Jørgen Andersen

Audubons tavler tager sig ganske specielt fremragende ud ved sammenligning med forgængerne, således:

Bonaparte, C. L.: American Ornithology 1-4. Philadelphia 1825. Illustrationer ved Titian R. Peale.

Wilson, A.: American Ornithology 1-4. 1808-14. Et grundlæggende værk, men mindre interessant illustreret. Udgaven 1840 citerer Audubon.

Sml. også John Goulds bedste:

Gould, John: Introduction to the Trochilidae. London 1861.

MODERNE UDGAVER

Audubon, John James: Introduction and notes by Ludlow Griscom, editor. 288 farveplancher. New York, Macmillan 1950.

Audubon, John James: American Birds. Introduction and notes by Sacheverell Sitwell. London 1949. Et mindre udvalg, men interessant kommenteret.

Audubon, John James: The Bird Biographies. Udvalgt og udgivet af Alice Ford. Med gengivelser i farve af Audubons originaler udlånt fra Harvard College Library og Museum of Comparative Zoology ved Harvard Universitetet. Macmillan 1957.

Audubon's America. Edited by D. C. Peattie. Houghton Mifflin 1940.

Audubon's Butterflies, Moths ... edited by Alice Ford. Studio 1952.

BIOGRAFISK

Arthur, Stanley C.: Audubon, an Intimate Life of the American Woodsman. 1937.

Audubon, M. R.: Audubon and his Journals. 1-2. London 1898.

PÅ DANSK FINDES:

Anker, Jean: Bird Books and Bird Art. Cph. 1938, s. 77-78.

Tage la Cour: Audubon's fugle. Bidrag til „En bog til vennen og forlæggeren Poul Carit Andersen“. Kbh. 1960, s. 50-56.